

מעולפת ספירים

במשנתו של הבעש"ט הק'

עולם חסד יבנה

האדם בעיקרו מורכב משני חלקים הנקראים: 'מידות' ו'מוחוין', כשהמוחוין הם החלק השכלי והמחשבתי של האדם, הכולל את שלושת המרכיבים: חכמה בינה ודעת, והמידות מתארות את המערכת הרגשית של האדם הכוללת את שש סוגי הרגשות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד. כלומר, השפעה, צמצום, הרמוניה, הנצחה, אמפתיה והתקשרות.

ההבדל המשמעותי שבין שני חלקים אלו - המוח והלב, הוא בכך שבעוד שפעולת המוחיין אינה גלויה לזולת,

ומטרתה רק לעבד נתונים ולקלוט אותם לעצמה, הרי שמטרת המידות היא גם בשביל לתקשר עם העולם החיצוני.

כך הוא גם הדבר לגבי הבורא יתברך, כשבחיי היום יום הדרך בה אנו מתקשרים אליו וחווים אותו בתודעתנו היא באמצעות גילוייו והשפעותיו - החיוביים או השליליים - שהוא מעניק², משא"כ את המוחיין של הבורא - מובא בספרי החסידות³ - שלא שייך להשיג בדרך כלל, אלא רק בבחינת 'אחוריים', כלומר, לא שייך לחוות את החשיבה עצמה שלו בתור זולת, אלא רק על ידי ההופעה החיצונית של הבורא אפשר ללמוד ולהסיק את המוחיין שלו, וכמובא בספה"ק

ולכנות שם החסד, באמצעות הכנפים, והעמיק בדבריו לומר בצל כנפיי, להורות שאפילו בחינת הכנפים בלתי אפשרי לתפוש מגודל הבהירות, כי אם בצל הכנפים, היינו **התלכשות בתוך ההתלכשות**, ועל דרך הזהרה (ד"ר א. דד. א.) **קודשא בריך הוא ברא נחורא לנחורא** וכי והכל לטובות ותועלת הנבראים, שיהנו מאורותיו הבהירים, ומראשית הבריאה עד סוף המעשה, הוא יתברך מצמצם וממליש חסד שבו ברא עולמו, על שם הכתוב (תהלים פט. א.) **עולם חסד יבנה, מלביש ומצמצם החסד בכל דור דור כפי ערכם, ונשתנה כביכול לערך דמיונם, כפי התלכשות שצריך להראותם חסד אל.**

וזה שישד הפייטן (בפיוט וכל מאמנים) הנוהג בחסדו כל דור, כלומר, **בחסדו הידוע שבו נברא העולם, עולם חסד יבנה, נוהג עמו מרטי כל הדורות, מדור לדור עד סוף כל הדורות, נוהג עמם ומלביש חסדו בהתלכשות לערך הכרתם ותבונתם, והכל בחסד הידוע שעמו נבנה העולם, וכמוהו הענין במדת הגבורה, במקומו הוא אור בהיר, וכי מי יכול לסבול, כי אם באמצעות התלכשות הנבראים ודוממים וצומחים, ובאמצעות התלכשות בהמדריגות, יכול רעיון לבות בני אדם להופסו, ולעבודו יתברך בריאה הרוממות, ובוה נמתק הדין, וזהו שישד הפייטן, ארץ ודריה יצפו לדין, לשון צפוי מכסה, כלומר היות שדין העליון נתכסה ונתלבש בארץ ודריה, ובכל דבר הבא לכלל בריאה, בזה נמתק הדין, במה שהארץ ומולאו צפו אותו, כי כמה גדול כח של ההתלכשות אורותיו הבהירים, בארץ הגשמי ודריה, התועלת לנו, להשיג באמצעותם נוראותיו ונפלאותיו לירא שמו הגדול והנורא.**

² כמש"כ בספה"ק **מגן אברהם להמגיד מטריס ז"ע** (פרשת וישב) וז"ל: ק: שהיה שורש נשמתם מבחינת כתר חכמה בינה ג' מוחיין עילאין, אך כתר והכמה המאפיינת ההשגה וההשגה מתחיל מבחינת בינה, ונמצא שיש ח' ספירות שיכולים להשיג בהם.

³ ראה בספה"ק **אור המאיר** (דודש לראש השנה) שכ' וז"ל: **והפייטן יסד** (בפיוט ובכן יך תעלה יום א' דריה) ארץ ודריה יצפו לדין, כי הנה באמת מי בכל הארץ שיכול לסבול דין שלמעלה, ומצד הסברא, כמו שאי אפשר לקבל רב טוב והשפעה כי אם באמצעות התלכשות המדרגות, כמו כן אי אפשר להכיל גבורותיו, כי אם באמצעות התלכשות.

וכבר בארנו פירוש הכתוב (תהלים לו. מה) **יקר חסדך אלהים, ובני אדם בצל כנפיי חסיון, ותוכן הדברים, אור החסד במקומו אור יקר ובהיר מאד, וזה לך האות. מעת הבריאה עד סוף כל הדורות, הוא יתברך מתחשד עם באי עולם, כל אחד ואחד לערך בחינתו ויכולתו שיכול לסבול ולהשיג, עם פרטי הנבראים רוחנים וגשמיים, ומיני אנושים ולרבות עד אין מספר, וכל אחד ואחד כפי עוצם השגתו וערך תבונתו, ככה מנכה לתארו ולקרותו בחסד אל, שמרגיש ומדמה בנפשו כאלו זהו החסד אשר במקומו, ובאמת מי יכול לשער ערך החסד אשר במקורו, אור בהיר עולם החסד, ולית מחשבה תפיסה מהות ערכה, מה טיבה של החסד במקומה הרמה, עולם בפני עצמה, ויחד האיש וילפת, אם כן נאמר בעולם הבנין, מקום השאלה, וכבוד מלכים חקור דבר, כל שכן וקל וחומר בג' ראשונות דאתמר במכוסה מגן אל תחקור, וכבוד אלהים הסתר דבר (יחזקאל ח"ב עה. ב.) ואיך יעלה על רעיון לבות בני אדם לומר שעמדם בסוד ה', והשיגו חכמת אלהות וידוע בנסתרות, וידע נאמנה, אלף שנים אולי יחיה, כל עוד שמרבה להתבונן בספרים, נפשו יודעת מאוד, שעדיין הוא רחוק ממנה.**

ודד המלך עליו השלום לעוצם הכרתו והשגתו הגדולה הבין כל זאת, וכלפי דברים הנאמרים, הקטין את עצמו לפני בורא עולם, ואמר, מה מאוד יקר חסדך אלהים, חסדך זייקא, עולם החסד אור יקר ובהיר, וכי מי יכול לשער ולתפוס, ובני אדם המדברים מחסד אל, אינו כי אם בצל כנפיי יחסיון, כנפים מורים בחינת התלכשות, בזה כחם יפה לקרותך

מאור עיניים².

המידות העליונות של הבורא יתברך, הם הדרך והאופן בו הוא מנהיג את העולם, כשבמרכזם של ששת המידות עומדת מבסיס מידת ה'חסד' וההשפעה המכונה משום כך בזהר הקדוש³: "יומא דאזיל עם כולוה יומין"⁴. בעוד שמידת החסד היא מהות ועצם ההשפעה, הרי שכל השאר באים רק על מנת לכוון את אותה השפעה כך שתוכל להופיע באופן מסוים ומתאים למציאות - "העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד"⁵.

משמעותה של ההשפעה האלוקית היא היכולת האינסופית של האלוקות לשאת בתוכה ישות נוספת הקיימת לפחות בתודעה של אותה ישות, ולהעניק לה שפע וחיות - אפשרות קיום⁶.

האדם אף הוא נוצר בצלם אלוך, כך שהדרך בה הוא יכול להתקרב לאלוקות החבויה בו, היא על ידי שיאמץ לעצמו את היכולת הזו, ויכול אף הוא להכיל ולקבל ישויות נוספות - המוגדרות אצלו כ'זולת' - כחלק בלתי נפרד מה'אני' שלו.

ומבואר בספרי החסידות⁷, כי כאשר האדם מכיר בישויות נוספת מלבדו, הוא אמפתי ומזדהה עם 'אני' נוסף וזולתו, הרי הוא מתחבר בעצם ליכולת האלוקית להשפיע ולהחיות, ועל ידי זה הוא מתחבר למקור השפע, כך שהוא מתמלא באור וחיות אלוקיים - גשמיים ורוחניים.

הראשון שהתוודע והודיע לכל באי עולם על ההשפעה האלוקית והתערבותה בעולם, היה אברהם אבינו⁸

² זה לשון קדשו (השמונת): **שאי אפשר להשיג השגה שנקרא מוחין כי אם על ידי אחוריים השגה קטנה תחלה ועל ידה ישיג השגה הגדולה ונמצא האחוריים מקשר את האדם להשגה פנימית ונקרא קשר של הפילין שמקשר ומדבק את האדם לתפילין הם השכל וההטגה הפנימית.**

³ ח"ג קנה ע"ב.

⁴ וראה מה דאיתא בספ"ק מאור ושמש (פר האזינו): והנה ידוע ממאמר הזה"ק (ח"ד ק"ע"ב) על פסוק (תהלים מב, ט) יומם יצוה ה' חסדו **שמדת אברהם שהוא חסד הוא יומא דאזיל עם כולו יומין וכולו בתוכו כל המקיפין הפנימים.**

⁵ אבות דרבי נתן פרק ד.

⁶ כמש"כ בספ"ק אורח לחיים (פר וישב) בזה"ל: וזהו פירוש הפסוק (תהלים פט, א) כי אמרתי עולם חסד יבנה, רצה לומר כי אמרתי שיהיה עולם, חסד יבנה, ר"ל שבני שמדת חסד יבנה, כמו שכתב רש"י ז"ל בפ"ך (בראשית סו, א) אוילי אבנה ממנה, לימד על מי שאין לו בנין שאינו בנוי אלא הרוס ע"כ, ר"ל שאין לו כלי שיקבל ממנו השפע, וזהו גם כן קודם בריאת עולמות, שלא היה מי שיקבל השפע, היתה מדת חסד נקראת הרוס, וזהו כי אמרתי עולם, שיהא עולם, הוא חסד יבנה, שמדת חסד יקרא בנין, ולא יקרא הרוס, ויבראו ישראל ויקבלו ממנו השפע.

⁷ ראה לדוגמא מש"כ בספ"ק אורח לחיים (פר תרומה): כי העולם נברא כדי להטיב לברואיו, כמו שכתוב (תהלים פט, א) כי אמרתי עולם חסד יבנה, כלומר אמרתי ומחשבותי שיהיה עולם, כדי שמדת חסד יבנה, ויוכל להשפיע להבראים, והאדם, כשמעורר עצמו וגומל חסד לחבירו, תיכף הוא מעורר עמוד וגלגל העולם, אשר נברא בשביל זה כדי להטיב לברואיו, ולהשפיע עליהם בחסדו, ובא אליו השפעה וחסדים ממעלה, ומקבל שפע רב.

וזהו פירוש הפסוק (תהלים קכא ה) ה' צלך על יד ימינך, כלומר, כשאתה פועל ועושה ביד ימינך חסדים, כי ימין הוא חסד, וכשאתה פועל ועושה ביד ימינך, אז ה' צלך, כמו על האדם, תיכף כשנוטה בידו לאיזה צד, אז הצל נוטה תיכף אחריו, כן כשאתה פועל ועושה ביד ימינך, אז מעורר חסד עליון חסד ה', אשר נברא העולם להטיב ולהשפיע מחסדו, ומשפיע עליו שפע ברכה וחיים תיכף ומיד, אבל בכל המצות שאין בו גמילות חסד,

ואינו מעורר חסד עליון, אשר העולם נברא בשביל זה, אמרו רז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם בעולם הבא, כי שכר מצוה בהאי עולמא ליכא (קדוש לט, ב).

וראה עוד מש"כ בספ"ק דגל מחנה אפרים (פר כי תשא ד"ה איתא) בזה"ל: כי בהבראם אותיות באברהם (עין בראשית ובה יב, ב) כי בחסד נברא העולם כמו שכתוב (תהלים סט, א) עולם חסד יבנה וזהו כלל גדול שבאותיות נברא העולם נמצא היה צירוף האותיות בחסד וידוע שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית ומנהיג את עולמו במידת החסד כבריאה ראשונה נמצא בכל יום הוא צירוף אותיות בחסד שעל ידי אותיות ההם הקב"ה מחדש הבריאה ודרך משל כשהקב"ה משפיע מזון ופרנסה לכל באי העולם בחסדו הגדול נעשה צירוף אותיות של פרנסה או של רפואה או של שלום וכל השבעה עיניו טובות הנוצר בספר יצירה והכל בכח השעשועים של צדקה שיש בעולם כידוע מאנשי השם שעל ידם נעשה צירוף אותיות של חסד והם הם שמהפכין מידת הדין למידת הרחמים והיינו שמהפכים האותיות שיעשו צירוף של חסד.

⁸ כמובא בספ"ק זרע קודש להר"ק מראשפי"ק ז"ע (פר וישב): כי הנה (ביד מז, ח) האבות הן הן המרכבה, כי אברהם אבינו ע"ה נעשה מרכבה למדת חסד, ויצחק למדת גבורה, ולכן דרשו חז"ל (ב"ר יב, ט) בהבראם אותיות באברהם, כי עולם חסד יבנה (תהלים פט, א) שנברא העולם בעשרה מאמרות, ובכל מאמר יש כח שם הוי"ה ב"ה, שהמאמרות היו שיהיה העולם בהוי"ה, ולכן הוי"ה מאמרות יו"ד הוי"ה, ויו"ד הוי"ה גימטריא ז"ה אברהם, כנ"ל בהברא"ם שדרשו ז"ל באברהם, כי עבודת אברהם ידועה שהיה להתחסד עם הכל ועבד אותו ית"ש במדת אהבה, כמו שנאמר (שופעו סא ח) אברהם אהב.

וכן הביא בספ"ק מאור עינים (תהלים) זל"ק: נמצא עלה מדברינו שיעיקר התגלות היה בשביל בנין החסד שזוהו באברהם ויהיה מי שיקבל חסד שהוא אור חוזר בהבראם והנה החסד אלו לא היה מי שיעכבו היה מתפשט עד סוף מדרגות לכולם בשוה כי כן טבעו ונמצא היה הכל כבתחילה והעיקר היה שיהיה מי שיהיה צריך לקבל חסד למלאות חסרונו כדי שיתקן למשפיעו ויהיה ניכר בחסד רצה לומר בנין החסד בעולם שהבורא ודן והחסד של הבורא דרכו להתפשט בלי גבול וצריך לצמצם התפשטותו.

עוד כתב בספ"ק באר מים חיים (פר וישב, פ"ק יח) זל"ק: והענין כי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט, ג), ואין העולם מתקיים כי אם על ידי עשיית החסד

המתואר בוזהר הקדוש' כמרכבה למידת חסדו של הבורא - "חסד אברהם"¹⁰.

וכך דרשו חכמינו ז"ל¹¹ על הפסוק¹² "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" - "באברהם", נסתכל הקב"ה במעשה אברהם וברא את העולם, וכפי שביאר הרה"ק מאפסזא זי"ע בספ"ק 'אוהב ישראל' על פי דברי 'ספר הבהיר' עיי' שם¹³.

זהו סודו של העולם הזה, המתקיים רק באמצעות שיתוף פעולה הדדי ומערכת יחסים תקינה בין כל המין האנושי,

וכנאמר בתהלים¹⁴ "עולם חסד יבנה", כי כל זמן שיש שלום בעולם הוא משגשג ומתקיים, אבל בשעה שאין שיתוף פעולה אלא כל אחד עוסק במצבו האישי ללא הזדהות עם ישויות נוספות, אזי העולם אינו מתקדם, אלא אדרבה, בא עליו 'מבולו'¹⁵ - "לא נחתם גזר דינם [של אנשי דור המבול] אלא על הגזל"¹⁶.

כאשר האדם נותן משלו לאחרים, הרי הוא מסוגל לזהות אנשים נוספים, ועל ידי כך הוא מתחבר לכוח האלוקי המשפיע והנותן - שבתוכו, ומתאחד ונדבק בהש"ת, וכללם

מלאכתי לזכות ליחידי סגולה ועכשיו אברהם הוא המזכה לכל באי העולם כי פייסם וגילה מדת החסד מהעלם אל הגילוי. ע"י מעשיו תק' כאשר היה זה תכלית כוונת הבריאה לגלות ולפרסם הכוחות אלוהות הק' וכו'.

וזהו פי' הפסוק תתן אמת ליעקב חסד לאברהם. היינו שהם גילו ופירסמו כל אחד המדה לפי בחינתו ושושורו. אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. היינו שהיו כמסויס ועלמים בבחי' ימי קדם ועל ידיהם נתגלו בעולם.

וכן משה אהרן יוסף ודוד וע"י מעשיהם הק' נעשו בבחי' כסא כל אחד לפי מדריגתו ובחינתו ושושורו ונעשה להמדה ההוא בחי' ישיבה כביכול מאח' שינונו לכסא ע"י אתערותא דלתתא ע"י מעשיהם הטובים שעשה כל אחד לפי מדתו. והנה כל הכוחות והמדות צריך להעלותם ולייחדם ולקשרם לבחי' ראש. היינו אל הבחי' הראשונה. שהיו אז כל הכוחות והמדות בבחי' כמסות והעלם כרצונו ית"ש האחדות הפשוט.

¹⁰ פ"ט ג.

¹¹ כמובא בספ"ק "באר מים חיים" (פר' נח' פק"ז) בזה"ל: והנה אמרו רז"ל (במדבר רבה י"ג ובסנהדרין ק"ד) בפסוק ואת כל היקום וגו', זהו ממונו של אדם ששעמידו על רגליו, והנה נודע אשר לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל כאומרם (שם ק"ח), והוא הוא תוקף הרע והקליפה שזקף עצמו כמקל ואמר לפניו רבנו של עולם אל מהם ולא מהמונם וכו' כמו שאיתא שם. וכשנעשה הגזר דין אז נמחה כל החמס והממון הרע שהיה על הארץ. להתקיים העולם מחדש שלא ילקלחו הקליפות והמזיקין שנתהוו מחטאם, ולזה אמר אנכי ממטיר וגו' ומחית את כל היקום, שעל ידי המבול מחה אמתה כל בחינת הקליפות מרעות ממון החמס. מהארץ, בכדי לחדש העולם טהרה וזיכור ב' יוסף זכרם עוד.

וראה עוד מש"כ בספ"ק ישמח ישראל (פר' נח'): וזה הוא כשיש שלום ואחור בין ישראל, ממילא יוכלו כו"א להתפלל בעד עצמו ובעד אחרים, כי המה ממש נפש אחת, ואיש את אחיו יעזרו בתפילתם. וידוע דברי חז"ל (הובא ברש"י ד' ר"ב) אל נחתם גז"ל אלא על הגזל, היינו כ"ז שלא פגע איש ברעהו להפריד ברית השלום והאחווה, אז אפילו תבור יצעבים אפרים הנח לו (חושע' ד' ר"ח), אפילו המה בשפל המצב, ע"י האחדות וכללו לשלם אל ד', והי' ביכולת גם לדור המבול לשוב אל ד', ועוד לא הי' נחתם גז"ל, אבל כאשר גזלו וחמסו איש לרעהו, והופר ברית השלום, וחלק לבם עתה, יאשמו, וממילא אל הי' ביכולתם לכלול א"ע זה בזה בתפילתם, ולא בתפילת נח הצדיק, לבד מכינוי שהי' ביכולתם לכלול א"ע בתפילתם, ועליהם התפלל נח ופעל בתפילתם.

¹² סנהדרין דף ק"ע א"ג.

מה שבני אדם עושין זה עם זה, שבה הקב"ה משפיע טוב חסדו לבאי עולם ומחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית ועל כן אמרו (בבאבית רבה י"ב ט) בפסוק (בבאבית ב' ד') אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, באברהם, בזכותו של אברהם כי הנה חסד לאברהם הוא עיקר בריאת העולם וקיום המעמד העולם הוא על ידי חסד הזה הנעשה בעולם והוא צריך להיות בכל יום ויום להיות על ידי זה יחדש בכל יום בטובו מעשה בראשית.

¹³ 'תיקוני זוהר בהקדמה דף ו' ע"א, ומוזכר כבר במדרש (בבאבית רבה ז' ט) "האבות הן המרכבה".

¹⁴ מיכה ז' כ.

¹⁵ מדרש אגדה בראשית ב' ד, כן בבאבית רבה י"ב ט.

¹⁶ בראשית ב' ד.

¹⁷ וזה לשון קדשו (פר' בשלח): ועפ"ז נשכיל ונבין כי מדתה בספר הבהיר הגדפס בסוף חלק ראשון מס' הזוה"ק וז"ל עקב אשר שמע אברהם בקולו וישמור משמרתו (שם כ"ו ה) מאי משמרתו, אמר מדת החסד כל ימי היות אברהם בעולם לא הוצרכתי לעשות מלאכתי שהרי אברהם עמד שם במקומו. וישמור משמרתו במדה זו היתה מלאכתי לזכות ועכשיו אברהם הוא המזכה וכו' עיי"ש.

וכוונתי, כי עיינו רואות שקודם היות אברהם בעולם לא היה קיום להזרות ההם בעולם כדור אנוש והפלגה ודור המבול. הגם כי עולם חסד יבנה (תהלים ט"ז ט) עכ"ז לאשר לא היה עדיין אתערותא דלתתא לעורר ולפרסם המדה ההוא ועדיין היה מדת החסד כלול בכמוסותו ובהעלמו והוא נקרא אז עדיין בבחי' עומד היינו עומד במקומו כי לא היה עדיין כלי לקבל המדה והכח ההוא. כי לא היה אז אתערותא דלתתא שהוא בבחי' כלי להמדה ההוא כדי שתשרה ותחשב עליו המדה ההוא בקיום הראוי להשלים כוונת ותכלית הבריאה. ומדת החסד לא היתה משפעת אז כי אם ליחידי סגולה שהיו בכל דור ודור כמו למתושלח והנוח' ונח ושם דומיהם. אבל לא היה קיום להזרות ההם בתכלית השלימות עד אשר בא אצ"ח בעולם מפיסם גדולתו וחסדו ית"ש לכל באי עולם. ועורר המדה ההוא ועסק בה כל ימי חייו, אז ע"י נעשה בחי' כסא לישב עליו כביכול המדה זו הק' מדת החסד לעורר חסד העליון על כל העולמות שיתנהגו בחסד וברחמים וזהו פי' דברי ספר הבהיר כל ימי היות אברהם בעולם לא הוצרכתי לעשות מלאכתי שהרי אברהם עמד שם במקומו. ועשה מבחי' עמידה כביכול שהיא מקודם בבחי' כמסוית והעלם. והוא במדתו קודם ופייסם וגילה עד שנעשה כביכול בחי' ישיבה וכסא למדה ההוא ע"י אתערותא דלתתא שלו ששמר משמרתו כי מדה זו היתה

בגמרא¹⁷ מהפסוק¹⁸ "אחרי ה' אלהיכם תלכו" - "וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא'¹⁹, אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלבש ערומים, אף אתה הלבש ערומים. הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, אף אתה בקר חולים. הקדוש ברוך הוא ניחם אבלים, אף אתה נחם אבלים. הקדוש ברוך הוא קבר מתים, אף אתה קבור מתים".

שלימות הנתניה וההענקה לאחר, היא כאשר האדם נתן בפועל משהו ממנו, כך שהזדהות והאמפתיה נוצר מתן ביטוי פיזי, וכפי שיבואר בהמשך אי"ה.

בעלות

המהר"ל מפראג, בספרו 'נתיבות עולם'²⁰ מביא, כי האדם מורכב מארבעה לבושים: שכל, נפש, גוף ומזמון²¹,

המקבילים לארבע המעלות שמנה הרמב"ם²²: החכמה, הגבורה, המידות והעושר²³.

ביאור הדברים: האדם עצמו הוא הרי עצם תחושת האיני שבו, אלא שלא די לו לאדם לחוות את האיני שבו, לשמוח על ה'נשמת שדי' שהוא מהווה, ולהתענג על עצם היותו 'חלק אלוך ממעל', רק הוא מרגיש צורך לבטא את עצמו - 'נשמה בגוף', וזאת על ידי שהוא מקנה לעצמו את ארבעת המרכיבים הללו, כאשר הרביעי שבהם כולל את השלוש האחרים, וכפי שיתבאר.

כלומר, עיסוקו של האדם במשך רוב מימיות חייו על אדמות - הוא להקנות ולשייך לעצמו עצמים או מהויות הנדמים כחיצוניים לו, החל מחיפוש אחר חכמה ותבונה [=שכל], תשוקה למלאות את עצמו בריגושים שונים [=נפש], וכלה בחשק לתת לעצמו מתן ביטוי באמצעות התנהגויות ופעולות המשייכים אליו את הממד הפיזי של העולם [=גוף].

¹⁷ סוטה דף יד ע"א.

¹⁸ דברים יג.

¹⁹ דברים ד.

²⁰ ראה בנתיב גמילות חסדים (פרק ה) שכ' וז"ל: **והנה האדם יש בו ד' חלקים אלו, האי הוא הגוף, ה' הוא הנפש, ה' הוא השכל, ה' הוא המון של אדם, אף כי אין המון הוא האדם עצמו, הרי בארנו כי גם המון נכנס בגדר האדם לפי שהמון הוא חיותו ויש שממנו חביב עליו יותר מגופו** ודבר זה בארנו כמה פעמים.

²¹ וראה מ"כ הרה"ק **רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע** בספה"ק **מחשבות חרוץ** (אות ה) כי הגוף הוא לבוש הנפש, והרכוש הוא לבוש הגוף, וזה לשון קדשו: **והיינו מצד התורה ומוצותיה דיש הרבה מצוות וכמעט רובם תלים בממון ורכוש האדם**, ועל ידי זה נמשך גם בהם חיי עולם ונצחיות, והגוף **לבוש הנפש והרכוש לבוש הגוף**.

ומובא בספה"ק **ייטב לב** (פר' חיי שרה), כי האדם צריך למסור ג' חלקים שבו להש"ת, שהם הממון, הגוף והנפש, ככתוב "ואהבת את ה' אל בכל לבבך (נפש) ובכל נפשך (גוף) ובכל מאורך (ממון)", וזה לשון קדשו: ואמנם אברהם לא רצה בזה. ולכן הוצרך אליעזר לשבר תאותו ולעשות שליחותו בשלימות ובאמונה, לקיים ואהבת את ה' אליו בכל לבבך וגו' (דברים ו), שדרש בתקוני זוהר בהקדמה דף י' (ע"ב) **יש לך אדם שגופו חביב עליו לך נאמר בכל לבבך, יש לך אדם שנפשו חביב עליו לך נאמר ובכל נפשך, יש לך אדם שממנו חביב עליו לך נאמר ובכל מאורך, כל מה חזיב עלך, מסר ליה ברחימו דמאריך**.

ביאור הדבר, מה שנהרג על קדושת השם יתברך הוא מסירת הגוף, אבל הנפש עולה מעלה, אך צריך שימסור גם את נפשו לשמו יתברך, כדמצינו גבי אהרן (ויקרא ב) שאמר מוטב שיתלה הסרוחין בו, לו למען לא יסתלק קדושתו מישראל חלילה. וכמו כן היה אליעזר צריך לבלי לשים עינו לא אל הממון ולא אל הגוף ולא אל הנוגע אל הנפש, כי אם להיות עבד נאמן לשולחיו, ולזה היה צריך עינו מסירת ממון גוף ונפש למען שמו יתברך.

וכבר שמענו מדברי קדשו של רבינו הקדוש מה"ר צבי הירש ז"ל מזידיטשוב (הובא בתפלה למשה, פר' לך) שזה שאמר הכתוב באברהם (כד, א) וה' ברך את אברהם "בכל", ירמוז שהיה מקיים "בכל" לבבך "ובכל" נפשך "ובכל" מאורך, ע"כ דבריו. ביאור דבריו הקדושים, כי אברהם מסר גופו, להשיף בכבשן האש. וממנו, במה שאמר (לעיל יד, כב) אם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשתי וגו', אם כי שלו היה מהדון, דקיימא לן (בבא קמא קד) העמיל מהנהר ומהגייסות הרי הוא שלו, עם כל זה לא רצה להנות ממנו שבביל שלא יאמר אני העשתי, למען ידעו כי העושר והכבוד מלפניו יתברך, ונפשו ממש, בעקידת יצחק, לכן נאמר (שם כב ג) קח נא את בנך את יחידך, זה הנשמה, שעקידתו נוגע לענין הנפש אחר שהבטיח לו ה' כי יצחק יקרא על זרע, ועם כל זה אברהם לא הרר והלך לעקדו, ויחך את המאכלת לשחוט וגו' (שם, ח), עד שנאמר לו (שם יב) אל תשחך ידך וגו', בשמונה פרקים.

²² ראה מה"כ **הכלי יקר** (דברים י"א ו) וזה לשונו: ואת כל היקום אשר ברגליהם פירש"י **אל ממונו של אדם המקימו על רגליו**, וכי מי שאין לו **ממון חינוך ברגליו ולא עמדה לו כל חכמותו ושאר המעלות האנושיות**, ונראה שבגנות קנין הממון הוא מדבר **כי הוא הפחות שבכל ד' מעלות שמנה הרמב"ם** (כח פרקים) **והם החכמה, והגבורה, והמדות, והעושר, כי כולם דבוקים באדם, והעושר חוץ ממנו**, כי החכמה מקורה בראש ובמוח ולב, והגבורה מקורה בלב כי מי שהוא רך הלבב אינו גבור, אבל העושר דבוק ברגליו כי יתרון אדם בכל היא, (קולית ה) והארץ מדרס רגליו ודין הוא שיהיה הפחות שבכולם ויהיה נתון תחת ממשלת האדם לעשות בממנו מה שירצה.

אבל לסוף מוחלת השיטה שממנו מתגבר עליו אל כל אשר יחפוץ יטנו ועלה מן הארץ משפל מצבו כאשר יקום איש על רעהו כך יקום ממנו עליו ושליט בו ומעבירו על דעתו ועת קונו, לכן קראו היקום אשר ברגליהם כי זה העצב נבזה האחוץ בחבלי בוז ונתון תחת כפות רגליו הוא היקום אשר יקום עליו למשול בו, וכאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש (דברים כג, טו), כך קנין זה מביא את בעליו בסכנות רבות והוא אשר המית את קרח כי בטח בעשרו ונפל, לכן קרא לממונם של קרח ועדתו היקום אשר ברגליהם.

כאמור, רצונות ותשוקות אלו נכללים במרכיב הרביעי, שהוא 'המנון'. 'המנון' שהאדם מסגל ורוכש לעצמו הוא הדרך והאמצעי לקנות את שאר הדברים - באשר הוא 'עובר לסוחר'¹², באמצעות המנון ניתן להשיג אינסוף אפשרויות¹³ -

¹² לשון הכתוב בבראשית כג טז.

¹³ כמו שכתב בספרה"ק **מאור עינים** (פר מסות) בזה הלשון: וכל העולם ומלואו אין מספיק לו כי **חמדת המנון הוא בדורות הללו עיקר סיבת כל תאוות שבעולם על ידי המנון יוכל לקנות כל התאוות כנודע** ועל ידי זה שמתאוה לרבי המנון אינו מרחם על זולתו לעשות צדקה כראוי לו עבור גודל תאוותו מאש חיסוד הבוער בו כחומר.

וראה עוד מ"ש"ב בספרה"ק **דובר צדק** (קונטרס נד המצוות מצות עשה א) בזה"ל: ובכיוס הוא נגד הלב כמו שנתבאר לעיל דליבא בכיסא תליא (ירושלמי תרומות פרק ח הלכה ד) **כי יסוד התאוות הוא תאוות המנון שעל ידי זה יוכל להשיג כל התאוות ותענוגי עולם הזה**. ובהו ניכר חלק האדם שבלב ושלמותו הוא כאשר מעביר על מדותיו רצה לומר כופה ומשנה טבע מדותיו שבתולדה. (המדות מן הלב כידוע) וזהו העיקר על ידי הגבורה שבלב כמו שאמרו (אבות ד, א) איהו גבור וכו' וכמו שנתבאר לעיל כמה פעמים.

עוד כתב בספרה"ק **צדקת הצדיק** (אות וט) זול"ק: ובכל מאורך איתא בזהור שם דכמה זינין אינון בממון פירוש כמו שאמרו (ירושלמי תרומות פרק ט ח) ליבא בכיסא תליא. וכפי התחלוקות יצרי הלב כל התחלוקות חמדת המנון. יש שמיאמרו בשביל קנאה וניצוח ויש למילוי תאוה ויש להשיג כבוד על ידו.

¹⁴ קהלת י ט.

וראה ביאור **האבן עזרא** (שם): 'והכסף יענה את הכל' - וענין יענה ימציא ויתכן שהוא מן עת כמו שפירשתי והענין שימציאנו בעת שירצה הרוצה.

וכן כתב הרד"ק בספר השורשים (אות העין, ערך ענה): וכן והכסף יענה את הכל (קהלת י ט), **כאילו כל צרכי האדם ישאלו לכסף והכסף ימלא את הכל**.

¹⁵ כמובא מהחידושי הרי"ם ז"ע בספר **רמתיים צופים** (תת דבי אליהו, פ"ג) בזה"ל: שנאמר טוב לו וגו' שידוע כי **אהבת מנון עולה על כל החמדות עולם הזה ולכן קראו הכתוב בלשון מאורך** כמו שאמרו (אבות ד, ד) מאוד מאוד היו שפל רוח וכו' ואף על פי כן אינה אהבה בעצם רק דבר הנפדר. אבל אהבת התורה היא בעצם ואמר על זה.

עוד מובא שם (בפסק ה): וזה שמה הכתוב על דבר רז זה כיון ששמעו הדברים באהבה גמורה ותאביס לשמוע ממנו כל כך ואף על פי כן אינם מקיימים בדבריו זה היה מחמת שהלכו אחרי בעצם היינו תאוות מנון שקשור בלבם כי אין שום תאוה שקשור בפנימיות הלב בנקודת המוח **כתאוה הזו שהיא בתמידות מה שאין כן בכל התאוות**. ואם כן כל העבדות היא בחיצוניות הלב.

וכמו ששמעתי מ"ק"מ **מורי ורבי ז"ע** על פסוק (תהלים ע"ט, ג) שפכו דמם כמי סביבות ירושלים ואין קובר. היינו שפיכות דמעתם שהיא התפילה היה סביבות הלב שהיא דוגמת ירושלים טבור העולם. ולא הגיע לנקודה הפנימית שהוא חור וקבר הלב עד כאן. והתאוה הזו ידוע בספרים הקדושים שהוא כמו עבודה וזה רחמנא ליצלן, ולעתיד לבוא יתבטל זה

"והכסף יענה את הכל"¹⁴.

ולכן מובא בספרי החסידות¹⁵ כי תאוות הלבצע וחמדת המנון הם התאוות הגדולות ביותר שבעמקי נפשו של האדם,

שכשנפרע מאומה נפרע מאלוהיה כמו שפירש רש"י פירשת בא (שמות י"א י"ב) ועל כן אמרו חז"ל בסנהדרין (צ"ג) **אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס**. וכיון שאינו בנקודת הלב הכל לריק חס ושלום וכל התאוות האחרות הן בכל איברי הגוף ונקל לשוב מהן בתשובה. **אבל תאוה זו אינו כן כי יוכל להזדקק גופו ושורש תאוה זו ישנו בנקודת הלב ואינו מרגיש כלל אחרי שאינו מבין שגות התאוה וגריעותה שהוא רע הכולל כל שבעים אומות כמו שנאמר (תהלים קס"ג, ד) עצביהם כסף וזהב וגו' והוא לשון עצבות ודאגה היא רק על כסף וכו' וכמו שנאמר (הושע ב, י) וכסף הרבית לה וזהב עשו וגו' וכן נאמר בקריאת שמע (דברים ה, ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל וגו' ובכל מאורך. ודרשו (ברכות כ"ד) זה המנון ויש לך וכו' שממונו חבי עליו מגופו (שם ס"א ע"ב). היינו שהוא בנקודת הלב ושם תלוי החביבות באמת. והאדם יוכל לעשות כל הסיגופים לגופו אם צריך. ולא כן בענין המנון שקשה לעקור מלבו מחמת שחיותו תלוי בו וצריך להיות שופט בעצמו ממנו. כי בודאי צריך לשמור ממונו שגם לעבדות ה' צריך ממון גם כן ומצונו לחז"ל שאמרו (ראש השנה כ"ג) התורה חסה על ממונו של ישראל אפילו על כלי וכו' וכמו שכתוב בליקוטי יקרים מצד הניצוצות קדושות שיש בו. ובחולין (צ"א) אמרו יעקב שכח פנים סטנים וכו' צדיקים ממונם חביב עליהם וכו' ועל כן המשכיל צריך לירד לעומקו ולרשש אחר התאוה זאת ואף שנותן צדקה כראוי אף על פי כן יוכל להיות שתאוות מנון חזק אצלו כ"ל.**

ועל זה רמזו חז"ל (ירושלמי תרומות פרק ח הלכה ד) ליבא בכיסא תליא. וצריך להיות אצלו השתוות הן או לא כמו שאמרו (בבא מציעא ט"ו ע"ב) מיגו דאי בעי מפקר לנכסיה וכו' והיכן מצונו כזה אף מי שרואה שהתאוה זו קשורה מאוד אצלו אין עצה כי אם להפקיר ממונו. ועל כל פנים יהיה בכח אצלו הגם שאינו מופלג. כיון שהוא בכח אצלו אז אין קשורה בלבו כלל תאוה זאת ואז יוכל הלב לקבל כל המדות טובות באמת בנקודת הלב.

וזה מדה הצדיקים הגדולים שיש להם עשירות גדול וכמה תנאים ורביני הקדוש שהיו עשירים גדולים. כפי מדתם ודוד המלך ע"ה באמת היה מקדיש הכל לזה אמר (תהלים פ"ו, א) כי עני ואביון אני באמת בפועל. ועיקר ענין המנון שמוחק הלב והוא היפוך מלב נשבר דאימתר ביה (משלי ט"ו, ה) ותעבת יד לא גבה לב כמו שמוכא בזה"ל (ח"ב ק"ח) ולזה אמרו חז"ל (הגיה) ט ע"ב) יאה עניותא לישאל כורודא סומקא לוססאי חיותורא. היינו שאף שיהיה להם עשירות גדול יהיה בלבו עני. שיהיה להם המדה זו שיכול להפקיר כל נכסיו והלב לא יתפעל מן העשירות כלל וכלל ולא יהיה לבו תליא בכיסא וזהו שאמרו כורודא סומקא לוססאי חיותורא. היינו כמו הסוס שאינו מתפעל מן התכשיטין אשר עליו כן יהיה העשירות לעובד ה'.

וכמו ששמעתי בשם הרב הקדוש והנורא מו"ה זצ"ה מהאניפאל כי הבן מלך אם יש לו סכום מאה אלפים אזי הוא עני בדעתו כי זה אינו כלום לבן מלך. וכמו כן ישראל בני מלכים אם יש להם איש עשירות אדרבה הם עניים בלבם ונדעתם ואינם מתפעלים מזה כלל כמו הבן מלך רק להיות לו ההצלחה האורש הנציח, עז כאן שמעתי. וזה כדברינו ה"ל והו פירושו שחנאי בעצ. כי הוא תאוות עבד שמכלבל המוח ומרבה הדאגה ובאמת כל הדאגות בטלים נגד הדאגה שצריך לו האין ידן יתן

וכמו שמביא בספח"ק 'ארגא דכלה' בסם הקדמונים, שהממון הוא התאוה הגדולה ביותר של האדם - 'הממון הוא גבור שבגבורים', וכפי שמעידים חכמינו ז"ל כי 'רובן בגזל' [רובן] - רוב בני אדם חשודין על המלצין, ומתורן ארבעת הדברים - הנמנים במסכת 'דרך ארצי' - שעל ידם ניכרת אישיותו של האדם, הרי שהראשונה היא: 'בכיסו'.

הצורך שהאדם חש לצבור כמה שיותר 'ממון' הוא צורך כה בסיסי וחיוני, עד שהגזול מחברו אפילו שווה פרוטה מתואר בחז"ל כמי שנטל את נפשו, והענייני שוב כמת"ל.

כמו כן, מובא ב'ספר החיים' לרבי חיים בן בצלאל - אחי המהר"ל מפראג, כי לכן מכוונה הממון בתנ"ך בכינוי 'דמים', כי כמו ש'הדם הוא הנפש', כך הממון הוא חיותו ונפשו של האדם.

ממונו של אדם

בהשקפה ראשונה נראה, כי המונח הנקרא "בעלות" למ"ה, המציין את סך כל היחסים שבין האדם לנכסיו

וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה זה אומרם ז"ל (אבות ב, ד) מרבה נכסים מרבה דמא. היינו שמגדיל הדמא והיא גדולה יותר מהדמא לדבר ה' וכמו שכתב החובת הלבבות (שער שמיני פרק ג) דאגתי ממך בטלה כל היגיונות.

ובוא וראה מה שאמרו בהמן ישו שמו וזכרו שהיו כל אצרותיו חקוקים על לבו (מפלה טו ע"ב), היינו שהיה קשור בלבו העשירות כל כך וניכר בזה רשעתו שנתן כל כך ממון עברי ישראל עם קדשו וזמא נראה השנאה. וזה ממש הפוך מהקדושה ולכן היה מפלתו ותשם אסתרת את מרדכי על בית המן וגו' (אסתר ה, ב) בית המן נתתי לאסתר (שם פסוק ד) ונאבד הוא וממונו וגברו הקדושה עד שרבים מעמי הארץ מתייהדים ויצאו הניצוצות הקדושות וחיל בלע וגו' ה' יזכינו ויקים בנו (ישעיה ב, כ) ביום ההוא וגו' ישלך איש אלילי כספו וגו' אמן.

עוד מובא בספר 'שיח שרפי קודש' (פרשת שלח) בזה"ל. ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. בשם הה"ק הר"ר בונם ז"ל. הפי כי האותיות אשר אחרי אותיות "לב" הוא "גם" והוא נגד גאוה כידוע. **אחרי אנותיות "עין" הוא "כסף" ואמרה לנו התורה להזהר מגאוה ותאות ממון שהוא שורש הכל.**

ס"ו והא לך לשון קדשו (דף קסו ע"ב): **אך הוא אמרו הקדמונים הממון הוא גבור שבגבורים**, כי יש בגורים עלי ארץ, אשה ושאר תאוות שמתחזקים על האדם, אבל הממון הוא גבור שבגבורים, כי הוא המתחזק ומטה את כל יושבי תבל, וכמ"ש (ב"ב קס"ה ע"א) **רובם בגזל.**

עוד הביא בספח"ק ישראל קדושים להר"ק רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל (אות ה): ומה שאמרו ז"ל עליה (בראשית רבה רב, י"ב) דהיתה עושה צרכיה ממקום אחר זה היה אחר כך אחר שהכניסו בה הפלשתים תאוה דחמדת ממון דוגמת נפש הקדמוני. והם לא יכלו לה עוד בתאות אכילה וניאוף, על כן התחכמו להסית בהתאות ממון שהוא שורש התאוות. דעל כן נקרא ספך לשון כיסופים וחשק כי הוא חמדה הכוללת כל חמדות העולם הדלל משיגעו על ידי ממון, ועל כן גם מי ששקוע באיזה חמדה אחרת אין גבי נקם מזה. וגם הנקיים משאר חמדות מכל מקום אין נקיים מחמדת ממון, שיש שממונם חביב עליהם מגופם כמו שאמרו בפסחים (ק"ה) הרי דיש להם חמדה לממון הגם שלא ימולא בזה תאות גופו, ואדרבא עוד יזיק לו רק הוא אורב הממון עצמו, על דרך עכבאי דשכיב אדינרא (סנהדרין כ"ט ע"ב) וזהו שורש תאוות הרשעים כהני עכבאי רשיעי והוא שורש הנחש שנושף, אך על פי שאין לו הנאה כלל, כמו שאמרו בקהלת רבה (י, י"ב) על פסוק (קהלת י, י"א) אם ישוך הנחש.

ועל כן על ידי זה בא עיקר ההשכחה מהשם יתברך יותר מכלל התאוות

וכמו שנאמר בפרשת עקב (דברים י"ב - י"ד) פן תאכל ושבעת וגו' וכסף וזהב ורובה לך וגו' ורם ולבך ושכחת וגו' דעל ידי אכילה לבד שהוא התאוה הראשונה, וחטא אדם עדיין לא היה מגיע לשכחה. רק על ידי ריבוי הממון דמזה בא לגיאנות. דל תאוה הוא רק לשעה ורגע התאוה, ואחר כך הוא כלא היה ועל כן נקרא במשלי (כ, י"ח) לחם שקר ולחם כזבים שפוסק מיד. מה שאין כן ממון שיוכל האדם לתעות ולחשוב שהוא קנין הקיים בידי כל מי חיוני. על כן מזה יוכל לבוא לכל רע, ששורשם הגיאנות כידוע. דמזה בא השריחה ותחילת מציאת הרע עד שיבוא מזה לושכחת ונמצא חמדת ממון הוא שורש השורשים של כל מני רע.

בבא בתרא דף קס"ה ע"א.

אל רטב"ם שם.

ב"ב פרק ד הלכה ג'.

בבא קמא דף ק"ט.

ל"ו וראה מש"כ הבינו ישכ"ר בספח"ק דרך פקודך (מפוא לו אות י"ב) בזה"ל: וזאת אין צריך לפנינו, שהמוסרים כשמוסר נפש אחת מישראל הן בגופו או בממונו שגרם לו היזק ממון, והנה בממון יש כחות נפשו שטרם בכוחות נפשו להשיג הממון, וגם בממון זה היה יכול לחיות נפשו, הוא בודאם נכלל בכלל אזהרת גונב נפש מישראל ומכר, ומה לי מכריה כוליה מה לי מכרו פלגא, והש"י יבער במהרה בימינו את המינים המוסרים והאפוקרסים מן הארץ ויתוקן העולם במלכות שמים ועלעדהו במהרה בימינו כימי עולם וכשנים קדמוניות.

רש"י לשמות ד יט.

ל"ז וכך כתב שם (חלק פרנסה וכלכלה): והממון נקרא "דמים". לומר, שכמו שהדם הוא הנפש, כך הממון - הוא עיקר חיותו של אדם, ואם אין לו דמים נתפש הוא כמת.

ל"ח לשי' המקרא, דברים יב כג.

ל"ח ראה מש"כ הגרי"א דסלי זצ"ל בספרו 'מכתב מליהו' (חלק ד' עמוד כ"א) וזה לשונו שם: המושג "בעלות" כמו שריגלים להבינו, בטעות יסודו, כי האדם נברא לשם תכלית, קידוש שמו ית', והוא וכל חפציו קנויים הם לתכלית, החפצים והנכסים שאנו משתמשים בהם הם שלנו רק בלשון מושאל, כמו שהפועל קורא כליו לאותם הכלים של מעבדו שהוא משתמש בהם יום יום לצורך עבודתו, נמצא שגדר "בעלות" אינו אלא ההזדמנות להשתמש בחפץ לצורך עבודת ה'.

- 'ממונו' או 'רכושו', הינו מושג שהומצא והוסכם על ידי בר אנוש למען תיקון כלל העולם ואיכות החברה האנושית^ט, נגזר מתוך רצונו החופשי של האדם לשלוט בכל הקיים^י, כשכתוצאה מכך אנו למדים על כך שהזיקה שבין האדם לרכושו איננה קשר מהותי אלא מוסכם ורצוני.

ברם, בקבלה ובחסידות אנו למדים, כי מלבד הקשר המקרי שבין האדם לרכושו קיים גם רובר מטאפיזי, המייחס משמעות רבה לקשר הנפשי והפנימי שבין האדם לממון זה דווקא^{כא}, כשהדרך המתאימה ביותר לאדם הייחודי הזה להשלים את נפשו ולתת לאלוקות שבה מתן ביטוי עצמאי

הולם, היא דווקא באמצעות הרכוש המדייק הזה.

על פי רעיון זה מסביר האריז"ל בכתביו^{כב} את מאמר חכמינו ז"ל במסכת חולין^{כג} "צדיקים - חביב עליהם ממונם יותר מגופם^{כד}", הצדיקים מכיירים בתיקון הנדרש מהם, ובממון המוענק להם באופן מושגח שלם כך, ולכן אינם מזולזלים בו, אלא אדרבה, הם משגיחים עליו יותר מאשר הם מפקחים על גופם.

רעיון זה הורחב גם במשנת הבעל שם טוב זיע"א^{כה} הרואה בכל רכוש האדם אמצעי להרחיב את הסתכלותו

הרגשת האנוכיות והפרטיות, שהיא שורש מושג הבעלות, נצרכת בעולם לעבודת ה', כדי שכל אחד ירגיש איך הוא מתקדם בעבודתו ומשיג עוד ועוד מעלות ומדרגות, מזה נשתלשלה הטעות לחשוב, כאילו קנינים שגמיים יש להם חשיבות מצד עצמם,

אבל באמת אין קנין לאדם אלא מה שקנה בתוך נפשו ועצמותו, דהיינו התורה שלמד ומצות ומעשים טובים שעשה, כי הם שלו לעולם ועד.

^ט ובלכלת, מוזכרים בספרי האחרונים שש הגדרות למושג 'בעלות; ואלו הם (ראה ע"ו בספר המדות לחקר ההלכה, מדה י"ח, פיר משה, קנינים ב'):

א. ריבונות כלומר, הבעלות היא סך כל השימושים וההנאות האפשריים מהנכס נשוא הבעלות, והבעלים הוא בעל חירות מוחלטת לעשייה בנכס.

ב. החזקה ושימוש. כלומר, הבעלות היא זכות ההחזקה השימוש, והבעלים הוא מי שמסוגל להחזיק ולשלוט בנכס (הגר"ש שקאף זצ"ל).

ג. הדרה. כלומר, הבעלות היא היכולת של הבעלים להדיר אחרים מהנכס שלו, ולהטיל על החברה חובה שלא להתערב בנכס.

ד. מודל האקסלוסיביות. כלומר, הבעלות היא היכולת של הבעלים לקבוע את אופני השימוש השונים של הנכס, ומלבד מה שהוא יכול להדיר אחרים מהנכס, הרי הוא גם יכול לחייב אחרים לפעול לפי השימוש המסוים שהוא קבע לנכס שלו.

ה. תיאוריית קביעת היחסים הנורמטיביים. כלומר, הבעלות היא היכולת של האדם לקבוע את היחסים הנורמטיביים בינו לבין כל מי שאינו הבעלים.

ו. תאוריית צרור המקלות. גישה זו מבקשת לדמות את מושג הבעלות הפרטית לצרור של מקלות, כאשר כל מקל מייצג זכות מסוימת שעומדת לרשות הבעלים, כמו הזכות לשימוש, להחזקה, התנאה מהנכס וכו'. בכל מקרה ומקרה שנויים להפועי בידי הבעלים חלקים אחרים מהצורה, כאשר אין אף תוכן הכרחי או זכות הכרחית הנתונה תמיד לרשות הבעלים. במילים אחרות, לפי גישה זו, הזכות לבעלות היא חסרת מהות הכרחית (ע"פ המאמר הדפנטולוגיה לבעלות).

וראה בספר **'דבר מלך'** (הל איטורי מזבת עם בק"ה), ששם חילק את הבעלות לשלושה חלקים, כשהחלק הראשון הוא עצם השייכות שבין הבעלים לנכס, והחלק השני הוא הרשות, וחלק זה מתחלק לשנים נוספים: האחד

הוא ההשתמשות, והשני הוא שווי החפץ - שביכולת הבעלים למכור ולהעבירו לרשות אחר.

^{כב} כמש"כ בספה"ק ישמח משה (פיר האיוני דף קמ"ב ע"ב): **וחמדת ממון בא מן הרוח מתנשא לאמר אני אמלוך בעושר ובכבוד, וסימן לדבר רוח גבוה** (אבות פ"ה מ"ט), ורוח בני אדם הוא העולה למעלה (קהלת ג כא).

^{כג} ראה בספה"ק **שם משמואל** (פיר עקב, תעריף) שכתב זול"ק: ונראה בהקדם **דבי כ"ק אבי אדמו"ר יצלה"ה** בהא דאמר ז"ל (עירובין כ"א ע"ב) בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חסם לך בך ישמח לבי גם אני. כי שלמה שאל את החכמה לעשות משפט, כי להכיר בין איסור והיתר, שזה מצד הקדושה וזה מצד אחר, איננה כ"כ רבותא כמו להכיר בממון אם הוא שייך לזה או לזה ששניהם יהודים שרכוש שניהם בא מצד הקדושה אלא אם הוא שייך לזה או לזה, שממונו של אדם יש לו שייכות אליו כאמרם ז"ל (ביצה ל"ו) **הבהמה והכלים כרגלי הבעלים, זוהי רבותא וצריכין לזה חכמה יתירה**, וכאמרם ז"ל (בבא בתרא קע"ה ע"ב) **בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם.**

^{כד} וראה מה שכתב בשער הפסוקים **להאריז"ל** על הפסוק: "ויותר יעקב לבדו" (בראשית לב: כה): **"הצדיקים חביבים עליהם ממונם. כי להיות שהוא נשפע מלמעלה, אין ראוי שימאס בו, כי אם לא היה צורך בו לא היה נתון לו הקב"ה. ולכן חזר על הפכים הקטנים, כי אם לא היה חוזר היה נראה כאילו אינו רוצה באתם הפכים. וכל דבר הנשפע מלמעלה צריך לחזור עליו."**

^{כה} דף צא ע"א.

^{כז} וראה בעניין זה מעשה המובא בספר **שיח שרפי קודש'** (פיר והתחנן): ובכל מאורך. בשם צדיק א', שאמר לאחד שבא בחזרה מא"י אחר שכבר הי' שם, ואכל כל ממונו, ובא לביתו לחוץ לארץ ריקם, אמר לו הצדיק ה"ל לא לחנם אומרים עליך בעירך שאתה כילי שאתה אוהב ממון, (וניחא הגמ' (ברכות ס"א ע"ב) אם נאמר בכל נפשך, למה נאמר בכל מאורך, אלא יש אדם כו' ויש אדם שממונו חביב עליו מגופו, ולכאורה אין זה בנמצא לאהוב ממונו יותר מגופו, אלא עליך נאמר קרא ה"ל, שנסעת לא"י על דעת לקבור שם גופך, ולבסוף קברת שם את ממונך, וגופך הבאת בחזרה לקבור בחו"ל, א"כ ממונך חביב עליך יותר מגופך, ודפח"ת.

^{כח} ראה מה שהביא ממנו בספה"ק **אמרי יוסף** (ויחא) זול"ק: והנה **ידוע מספרי יריאם ובפרט בכתבי הבעש"ט זצ"ל שכל החפצים ותשמישי**

האלוקות של האדם על העולם, ואת מתן הביטוי ל'אני'
האלוקי הגמון בו באמצעות ההשתמשות בממון כתוצאה
מכך.

**וכך מביא נכדו של הבעל שם טוב זיע"א - בעל הדג'ל מחנה
אפרים - בשם זקנו¹⁰:**

**"וישב את כל הרכוש וגו' שמעתי בזה הקדמה מאדוני אבי
זקני נשמתו עדן זלחה"ה, כי יש לכל צדיק וצדיק
ניצוצין קדישין השייכים לשורש נשמתו, אשר צריך לתקן**

ולהעלותם, אפילו משרתיו ובהמתיו וכליו, הכל יש בהם ניצוצין
קדושים, וצריך הוא לתקנם ולהעלותם לשרשם, כמו שאמר ר'
נחמן הראדיענער ז"ל 'נפש חיה הוא שמו', פירוש, הנפש חיה
החיות והישגות של האדם הוא שמו של האדם, עד כאן, ואם
תבין ותעניין היטב בפסוק 'ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי
אברם', תמצא שורש הדברים, כי היו ניצוצי הצדיק, וצריך
לתקנם ולהעלותם לשרשם, והבן היטב":

**ומובא בספה"ק 'צמח צדיק' להרה"ק רבי ברוך מויד"ץ זיע"א¹¹,
כי לכן הערך המספרי של מילוי המילה 'ממון' [מ"מ]:**

**דורון שזה היה שייך לעשו שהיה לו שייכות בהם ועל ידי הדורון הוציא
ממנו הניצוצין קדישין וכמו שאמרנו.**

וראה עוד מש"כ בספה"ק **ביקורי אבי"ב** (יח"ד) וז"ל: "ולכן הי' בחלקו של
יהודה יין הרבה, שכל מה שאם יש לו, הן דבר אכילה ושתי' והן ממון והן
שאר דברים והן קרקעות, נדמן לאדם מה שיש בהן ניצוצי נשמתו של
האדם, ובאכילה ושתי' ובשימוש נתקנו הניצוצות, ופעמים נדבקים
לנשמתו, ע"כ הי' יין הרבה בחלקו של יהודה, שהי' מרמז שכה נשמתו
של יהודה הי' שהי' משכר עצמו בכל מצות שבתורה, ע"כ הי' יהודה גבור
גדול, הי' לו גוף חזק מאוד שאם לאו הי' משכר גופו מחמת אהבת הש"ת
שהי' בוער בו.

עוד כתב שם (פר' שופטים): מדרש בזכות שאתם משמרין את הדין אני
מתגבה שגא' ויגבה ה' צבאות במשפט, פירוש הש"י ברא את עולם
מחמת אין מלך בלא עם, כש"כ בספדים, ובהו שמקיימים דין תורה
ממליכין ישראל להש"י דינא דמלכותא דינא, וצריך לתקן המדות שכלב
לאהוב רק להש"י ולא לדברים אחרים, ועי"ז לא יהי' יוצא חוץ לדיון, והיינו
כי לא יתמודד ממון אחרים כי הש"י נתן כלא"ר ממון השייך לשרש
נשמתו וצריך הניצוצות נשמתו שיש בתוך ממון הזה ויהי' כל דבר חוזר
לשרשו, וממון של חבירו אין שייך לנשמתו ואין יכול לתקן ניצוצות של
חבירו.

וכתב בספה"ק **תפארת שלמה** (פרשת לך): זה הענין ג"כ שהיה עתה אצל
א"א ע"ה במלחמות המלכים האלה שלקחו כל רכושם ורכוש בן אחיו פי'
הם הני"ק אשר היו בלוט לקחו. ואח"כ כתיב (פראשית יד, טו) וישב את רכושו
ואת לוט ורכושו השיב. פי' כל הני"ק שהיה בהם הכל השיב בחזרה להביאו
להקדושה.

ואיתא בספה"ק **עבודת ישראל** (ביאור התהלה): אילו הוציאנו ממצרים כו'
אילו הרג את כבוריהם ולא נתנו להם את ממונם דיינו. היינו שהממון הוא
הניצוצין קדישין שהוציאו ממצרים ועשאוהו כמצודה שאין בה דגן, ואילו
הרג את כבוריהם לחוד היו יוצאים הניצוצין קדישין ממילא.

עוד איתא בספה"ק **זקוד עזר** (פרשת בא): אמנם צפה הכל"ה שעתידין
ישראל להיות עוד בגלות בין האומות העומדים עליהם לבלותם, ע"כ עשה
ברצונו הקדוש עוד לבוש עב וגם להרוסו הפנימי הניצוצות קדושות הני"ל,
שעשה לבוש במה שיצאו גם ברכוש מלאו, בכדי שיהיה להם במה לפדות
את עצמם על ידי מסים וארנוניות שלא יפגעו בנפשותם ח"ו, ויהי' יתיקנים
אצלם הרכוש הפנימי הני"ל.

¹⁰ בפר' לך.

¹¹ וזה לשון קדשו (פר' עקב): ואת כל היקום אשר ברגליהם (יא, ו), פירש"י
זה ממון של אדם שמעמידו על רגליו. י"ל על דרך שפרשנו הפסוק

האדם יש בהם ניצוצי שורש נשמתו שצריך לתקנם לתיקון חלקי נשמתו
ויכול להיות כשאדם אוכל בשר שהוא אוכל בשר עצמו או בשר אביו
ואמו בסוד הגלגול לכל יד ממנו נדח הן כל אלה יפעל אצל פעמים שלש
עם גבר וצריך לאכול בקדושה להעלות המגולגלים וכמבואר בספדים
הקדושים ולא צריך לארצה, ועיין בדברי רבינו בפ"י הוזה"ק פ' וארא (כו),
ועל פי הדברים האלה נוכל לומר שזה היה כוונת לוט להציל ממנו, כי
ראה הניצוצות הקדושות שהיו מובלעים בהם.

וכן הביא בספה"ק **אוהב ישראל להרה"ק מאפסא זיע"א** (פר' מטות) וז"ל:
**אך ידוע צריך קדשו של הבעש"ז אל"ה המובא בספה"ק דרכושו של
אדם כמו בהמתו ועבדו וכדומה הן המה חלקי נשמתו המתנוצצים
מנפשו ורוחו אשר הניצוצין שלו באים ומתפשטין לדברים וחלקים אחרים
והנה הם מודמנים לאדם להיות משמשי והונו ורכושו.** והוא וראה
מאבותינו הן' אשר תמיד היו נסקימם לברר הניצוצות שלהם והיו רועי
צאן תמיד מחמת שידעו שהם מחלקי נשמתו ושורשם אשר נתפשטו
במקנה שלהם. **לכן היו מנהיגים את הצאן למרעה טוב למקום אשר הבינו
ברוח קדשם שהוא ראוי שם לברר אותו הניצה"ק.** וכמ"כ בני גד ובני
ראובן הסתכלו והבינו שנתפשטו ונתפזרו הני"ק שלהם והם במקנה בבחי'
ע"ה. וזה"ש ומקנה רב היה לבני גד ובני ראובן שהיו חלקי נשמתם
ורוחם ונפשם נתפשטו הרבה בתוך המקנה. והבינו שבעבר הירדן שם יש
מקום טוב למרעה הצאן, אשר שם בנאות דשא יוכלו לדעות את צאנם
ולברר כל נתח טוב מהם. וזה היה יקר מאוד בעיניהם. לכן תפסו בפייה
והקדימו תחלה גדרות צאן נבנה למקנינו וערים לטיפינו וכוונתם היתה
רק לשם שמים. אבל משרע"ה הבין הדבר על בוריו. וא"ל כך תעשו בנו
לכם ערים לטפכם ונתן להם עצה לתקן כל חלקי נשמתם באופן אחר.

וכן הביא ג"כ בספה"ק פרי צדיק (וישלת אות ה') בזה"ל: שלם במומו נגד
ובכל מאדן שאמרנו (ברכות סא ע"ב) ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו
מגופו כו', ולכאורה אין יתכן שיהיה מי שממונו חביב עליו יותר מגופו
שנאמר לו והאבת וגו'. אך באמת יש לשון זה בגמרא (תולין גא) גבי צדיקים
שממונם חביב עליהם יותר מגופם לפי שאין פוטישין ידיהם בגזל וכן
מצוינו (תענית כג ע"ב) באבא חלקיה שאמר זה מעלה ארוכה וזה אינה מעלה
ארוכה.

והטעם שכיון שרכושם הוא רק מה שנותן להם השם יתברך ויודעים
שהרכוש שייך להם לעיקר שורש החיים על כן חביב עליהם (ונתבאר מא' ו').
וכן יעקב אבינו ע"ה נצטער על הדורון ששלח לעשו וכמו שאמרנו (בראשית
רב' פ' ע"ו) ותעבור המנהג על פניו אף הוא בעקב, היינו שכבר היה לו
העדרים מבוררין אצלו וכמו שאמרנו בבראשית רב' שהיה לו ס' ריבוא
עדרים, והיינו כמספר שורש נפשות ישראל שמכל אחד יהיה עדר שלם.
וכאן ראה שהוצרך לשלוח מהם לעשו והיה לו צער מזה שמא אין רכושו
מבורר עוד. ואחר כך נתברר לו שהוא שלם במומו ולא חסר כלום מאותו

מ"ם; וי"ו; ניו"ן עולה בגימטרייה למספר 'רפ"ח', לרמוז על כך שבאמצעות הממון על האדם להתחבר לאלוקות שבו המחיה את גופו הגשמי, ולגלות אותה בקרבו, דבר המתואר בתורת הקבלה כ'רפ"ח ניצוצות' שנשאריו לחיות את עולמות ב"ע [בריא, יצירה, עשה] שנפלו כתוצאה מ'שבירת הכלים'¹⁰⁸.

כוח הנתינה

כפי שכבר הוסבר בתחילה, כאשר האדם מעניק מעצמו ומסוגל להכיר במציאותו של 'זולת', על ידי זה הוא מתחבר לכוח האלוקי הנותן והמעניק, הנמצא בתוכו.

הממון הוא זה שנותן לאדם את תחושת השלטון העצמאי, את חופשיותו האישית להשתלט ולעשות את כל אשר הוא חפץ. כאשר האדם רואה את עצמו כמציאות העומדת בכוחות עצמה ונפרדת מהבורא, אז הוא משייך את ממונו ורכושו לעצמו בתור פרט, ורואה בממונו את יכולתו החופשית להתבטא. לעומת זאת כאשר האדם רואה את עצמו כבא לגלם את ה'אני' האלוקי, או אז הוא הופך להיות במצב של

נתינה ואמפתיה, ומסוגל להפנות את בעלותו על הממון לאדם אחר¹⁰⁹, וכמובאר בספ"ק 'נועם אלימלך'¹¹⁰.

ומבואר בספ"ק 'לקוטי תורה' לבעל התיא¹¹¹, כי כאשר האדם מוסר מכספו לזולת הוא בעצם מוסר חלק בלתי נפרד מעצמו¹¹², כך שניתן לראות בכך פעולה ממשית של מסירות נפש בפועל בעוד האדם בחיים, שהרי 'מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא'¹¹³.

החקירה במהות דין הצדקה

בפרשתנו - פרשת ראה, בפסוק¹¹⁴: "כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר הוי"ה אלקיך נתן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיק האביון" - נצטוונו לתת ממון לעניים¹¹⁵, מה שמכונה "צדקה".

במשמעות מטרתו של מתן זה, נחלקו הרמב"ם והמהר"ל, אם מטרת מצוות הצדקה היא למען טובתו של הנזקק, או בשביל הקניית רמתו המוסרית של הנותן.

(הראשית לז, טו) מה בצע כי נהרוג את אחינו ותרגם אונקלוס מה ממון נתהני לנא, כי ממו"ן במלוי כזה מ"ם מ"ו וי"ו נ"ו גימ' רפ"ח, שרומז על הרפ"ח ניצוצות הק' שנפלו שאנו צריכין להעלותם, ולכן אמרו אם נהרוג את אחינו מה ממו"ן נתהני לנא. איך נוכל ליהנות ולהעלות הרפ"ח ניצוצות הק' להקדושה, כי אדרבה נוכל לגרום על ידי זה ח'ו' ירידה.

¹⁰⁸ וראה עוד בספ"ק **צמח צדיק** (פרשת עקב) מה שביאר שם שכל עניין העסק והדין בידי ממונות הוא למען העלאת הניצוצות, וזה ע"י בירור מיהו הבעלים האמתי של הממון.

¹⁰⁹ על דרך מה דאיתא בספ"ק **מאור עינים** (פר ויצא) בזה"ל: כמו שכתוב ואת כל היקום אשר ברגליהם כאמור לעיל ששם מצא לו הסטרא אחרא מקום אחיה לאחוז בו **שעל ידי הממון לא די שאינו מעלה הניצוצות ומקריב אותן אל הטוב אלא אדרבה מתרחקין על ידי זה יותר ממנו יתברך ה' על ידי שהנכים להם את החמדה בממון בקליפות.**

¹¹⁰ וזה לשון קדשו (פר חיי שרה): **המושל בכל אשר לו פירושו ועל כל פנים הוא במדרגה זו שהוא מושל במדה זאת שלא להתקנא עצמו בחבירו שאינו חומד ומתאוה להתקנא בממון של אחרים. שזה הוא עיקר מי שרוצה לילך בדרכי ה' להוציא מלבו הקנאה וחמדת ממון שהיא עיקר המוניע מעבודה הבורא.**

וראה מה שנסוּפּר בספר **אמת ואמונה** (עמוד כח): הרב ר' פייביץ מנגריצא זצ"ל סיפר כי היה פעם בפשיסחא ביחד עם רבינו זצ"ל ורבינו היה אז בדוחק גדול, ואמר לו ר"פ שבאותו יום תבוא האשה מרת תמרייל מווארשא וילך אליה ותתן לו את כל הצטרכותו כדרכה, כששמע זאת

רבינו זצ"ל שאג בקול גדול "מעות פפעי" וסיפר ר"פ זצ"ל כי בדברים האלה נמאסה עליו תאות הממון עד כדי כך שבמשך שבועות מספר בשמעו שמדברים מממון התחיל להקיא.

¹¹¹ וזה לשון קדשו (שיר השירים): ואח"כ אומרים בכל מאדך בכל ממונך כי יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו. **מה גם כי כל המס"ג אינו בפועל ממש רק הסכם ורצון על מס"ג אכן כשנותן אח"כ צדקה אזי הוא מקיים בפועל ממש מעין בחינת מס"ג שנותן מיגיע כפיו מה שעמל ויגע בהם בגופו ונפשו ונותן חממת מצות ה'. ומה לי קטלי כולה כו'.**

¹¹² וראה מש"כ בספ"ק **ייטב לב** (פרשת לך וזל"ק): וזהו שאמר אברהם הרימותי ידי וגו', לשון שבועה, כדאיתא במדרש עשאן שבועה, כלומר נשבע אני אל ה' אל עליון שהוא קונה שמים וארץ, הנשמה והגוף, כלומר נשמתו וגופו, שקבל על עצמו **למסור גופו ונשמתו לה' והמופת לזה אם אקח מכל אשר לך וגו', הרי שעומד בנסיון ממון. ואם [כ] כבר נתנסה באור כשדים בהמסרו גופו על קדושת שמו יתעלה, רצה להראות עוד הפעם מופת חותך על ידי נסיון ממון דחשוב כאלו נטלין נפשיה. ועוד, שם לא נעשתה תאוותו להמסר הגוף ממש, כי הלא הצילו והוציאו ה' מאור כשדים, ובה כי לא לקח כלום מכל אשר למלך סדום נעשתה תאוותו ממש בנסיון הממון, וכאלו נטל נפשיה ממש, והבן.**

¹¹³ לש' הגמ' בב"ק סה ע"א.

¹¹⁴ דברים טו ז.

¹¹⁵ מוזכר בנדרים ז' ע"ב.

חידוש הבעש"ט לגבי צדקה

דומה, כי רבינו מרנא הבעל שם טוב זיע"א נוקט כפי השיטה האמצעית, ולכך הוא מחדש שמצוות הצדקה מתקיימת אף כאשר היא ניתנת שלא לשמה, אלא עם פניות¹⁰.

וכך מובא בספר 'תורי זהב'¹¹:

"שמעתי אומרים מאיש אלוךי מורנו הרב ישראל בעל שם טוב נשמתי עדן, דכל המצוות שאדם עושה עם פניות, מוטב היה שלא לעשותו כלל, אבל צדקה, אף שאינה מהמובחר כעושה לשמה, מכל מקום עושה מצוה שמחיה נפש האביון"¹².

חידוש זה מקורו כבר בדברי המהרי"ט בדרשותיו¹³, שכתב שם לתרין את מה שהקשו התוספות בפסחים¹⁴ על

לפי הרמב"ם¹⁵ עדיף שאדם יחלק אלף זהובים לאלף עניים מאשר ייתן את כולם לעני אחד, כי כך הוא קונה יותר את מידת הנדיבות¹⁶, המהר"ל¹⁷ לעומתו חולק עליו וטוען שעדיף לשקם עני אחד, או כמה עניים, מאשר לחלק את הכסף לעניים רבים. אמנם הנותן יקנה את מידת הנדיבות, אך העניים לא יפיקו מכך תועלת. יוצא אם כן כי לדעת המהר"ל המטרה היא טובת העניים.

לאור זאת, נחלקו האחרונים אם המצווה היא עצם הנתינה או מה שיש לעני, כלומר, הפעולה או תוצאה, כשנאמר בכך שלוש שיטות: הגאון רבי שמעון שקאפ¹⁸ סובר שהמצווה היא בפעולה, רבי אלחנן ווסרמן¹⁹ וכן רבי יוסף ענגיל²⁰ סוברים שהמצווה היא בתוצאה, ואילו בספר 'צפנת פענח'²¹ חידש כי מצוות הצדקה בנויה משיניה ביחד.

¹⁰ אטון דאורייתא סי' י"ג ד"ה והנה, ושם בכל המצוות שבין אדם לחברו הם בתוצאה.

¹¹ כללי התורה והמצוות ח"ב ד"ה צדקה.

ובחידושי ר' שמואל (ניטין וקידושין, עני קנא) חילק שדווקא במצוות צדקה יש לדאוג שהצדקה תגיע לעני, משא"כ בשאר מתנות עניין שהדין הוא רק שאסור לבעל הבית ליטלם מדין גזל ממון עניים.

וכן נחלקו האחרונים אם כללות מצוות צדקה הוא מדיני מתנות עניים או שהיא מצווה בפני עצמה (ראה בקונטרס שעיריים על נדרים י"ג, שלפי הגר"א מצוות צדקה היא מדין מתנות עניים ולפי הגמק"י היא מצווה בפניע).

¹² וראה מה שפירש לפי יסוד זה בספה"ק **דברי יחזקאל להרה"ק משינאווא זי"ע** (פר ויחא) זול"ק: ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום (ית טו). פרשי" כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך לפי שגדול כח מתנת עניים שהופך מדה"ד למד"ר פירוש **בכל דבר מצוה כשמבטיחין ורואין בתוך הדבר יוכל למצוא בו רעה היינו כשהמצוה נעשה בפניות חוץ ממצות צדקה שאעפ"י שעושה בפניות הוא ג"כ טוב שבין כך וכך הוא מחיה את העני.**

¹³ מובא בבעש"ט עה"ת כפרשתנו - פרשת אהר.

וראה גם בפי' קודש הלילוי'ם לבעל העטרת צבי מזידיטשוב, ובדברי יחזקאל' פרשת אהר.

¹⁴ פ"י קדושים, דרוש ראשון.

¹⁵ דף ח' ד"ה שיוכה.

¹⁶ זה לשון הרמב"ם בפירושו למס' אבות (פ"ג מס"ו): והכל לפי רוב המעשה. **המעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גדול המעשה אבל לפי רוב מספר המעשים** והוא שהמעלות אמנם יגיע בכפול המעשים טובים פעמים רבות ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פועל א' גדול מפעולות הטובות כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק. והמשל בו כשיתן אדם אלף זהובים בבת אחת לאיש א' ולעניים הגונים אחרים לא נתן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול כמו שמגיע למי שמתנדב אלף זהובים במאה פעמים ונתן כל עשרה מהם על צד הנדיבות **מפני שזה כפל מעשה הנדיבות מאה פעמים והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לבד התעורר נפשו לפעול טוב ואחרי התעוררת גדולה פסקו ממנו.**

¹⁷ וכך נוקט החפץ חיים בספרו 'אהבת חסד', פרק יג.

¹⁸ בפירושו דרך חיים, וכן בנתיב הצדקה פרק ד בסופו, ובחידושי אגדות בבא בתרא ט, א.

¹⁹ שערי יושר א-ז בסופו ב"ה ועפ"י. ומשער אפרים ומחנה אפרים שהביא שם משמע שחולקים עליו.

שם כותב **גרש"ש** שבכל מצוות גמילות חסד מתקיימת מצווה בכל פעולה שהאדם עושה למען חברו אף עם לא נעשתה התוצאה, כגון בהשבת אבידה שעצם לקיחת האבידה על מנת להחזירה נחשבת מצווה אף קודם שהשיבה לבעליה.

²⁰ קובץ פיעוריים ח"ב כג-ו ז.

ושם משמע שכל המצוות והעבירות שבין אדם לחברו הם בתוצאה, כגון פריעת בעל חוב, פדיון שבויים, חובל באביו, רציחה.

היא למען קבלת העני, ומותרת משום כך להיעשות גם מתוך פניות ורווחים אישיים.³⁹

"דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה וגו'. ופירש רש"י לי לשמי, שמעתי מפי מוה"ר שמואל קאמינקר ז"ל שאמר לפני הבעל שם טוב ז"ל ביאור על פירוש רש"י הנ"ל, על פי הקדמתו שקיבל ממנו שנתנית הצדקה עולה יפה אפילו כשאין נותנין לשם שמים, כי טרם הכל ניזון העני, ומחיה את נפשו בצדקה, וביאר שזהו מה שפירש רש"י ז"ל, שהקשה לו דהכי הוי למקרא לומר ויתנו לי תרומה, אלא שמלת לי מורה על לשמי, כי כפשוטו לא יתפרש כי לי תבל ומלוואה, וכיון שמלת לי הכוונה בזה לי לשמי, שוב לא יכול למכתב ויתנו לי תרומה, דבאמת נתנית הצדקה יכולה להיות אפילו שלא לשם שמים, רק שכיון שכן הדבר, שהותר ליתן צדקה אפילו שלא לשם שמים, על כל פנים ויקחו לי תרומה, שיראה המקבל צדקה לקבל אותה לשם שמים, שלא לקבל הצדקה לשם מותרות חס ושלום, רק לאשר מצטרף להחיות נפשו ונפשות ביתו כל אחד לפי אשר יאות ויכון לו":

הנאמר בברייתא "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור", ממה ששינוי באבות⁴⁰ "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס", ותיריך על זה המהרי"ט שהמשנה היא מדוברת בדברים שבין אדם למקום, משא"כ בצדקה שיש בזה הנאה לבני אדם, מותר ואף צריך לעשות זאת אפילו על מנת לקבל פרס⁴¹.

ובספר 'שולחן הטהור'⁴² כתב כי כך כבר משמע מהספרי⁴³ ומהזהר הקדוש⁴⁴.

ואמר הר"ק רבי שמואל קאמינקר זי"ע למורנו הבעל שם טוב זיע"א לאור חידושו זה, כי לכן בפרשת 'תרומה' כשמדובר בצדקה הניתנת למשכן ה' כתוב "לי" - 'לשמי', מפני שהרי "לי הכסף ולי הזהב"⁴⁵ וכל עניין הנתנה שם הוא רק בשביל כוונת הנותן, ולכן היא מוכרחת להיעשות מתוך כוונת 'לשמה', בשונה ממצות הצדקה שבין אדם לחברו שתכליתה

³⁹ ח"ב דף צג.

⁴⁰ חגי ב ב ח.

⁴¹ תשוואות חן, מובא בבעש"ט עה"ת פ"ר תרומה. וראה אוצר אפרים פ"ר תרומה עמ' ארלוז.

⁴² פרק א משנה ג.

⁴³ ראה בקונטרס 'אלה המצות' שבתוך הספר 'משנה למלך אחרון'.

⁴⁴ והובא בספר מאמרי הצדקה דף כד.

⁴⁵ פ"ר כי תצא פסיקה עג, ושם כתוב שאף אם איבד אדם אבידתו ומצאה העני, נחשב לו לצדקה.